A nowtoe foe mi ai/ln de nood van het aangezicht

Edgar Cairo

bron
Edgar Cairo, *A nowtoe foe mi ai/ln de nood van het aangezicht*. In de Knipscheer, Haarlem 1980

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/cair001anow01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

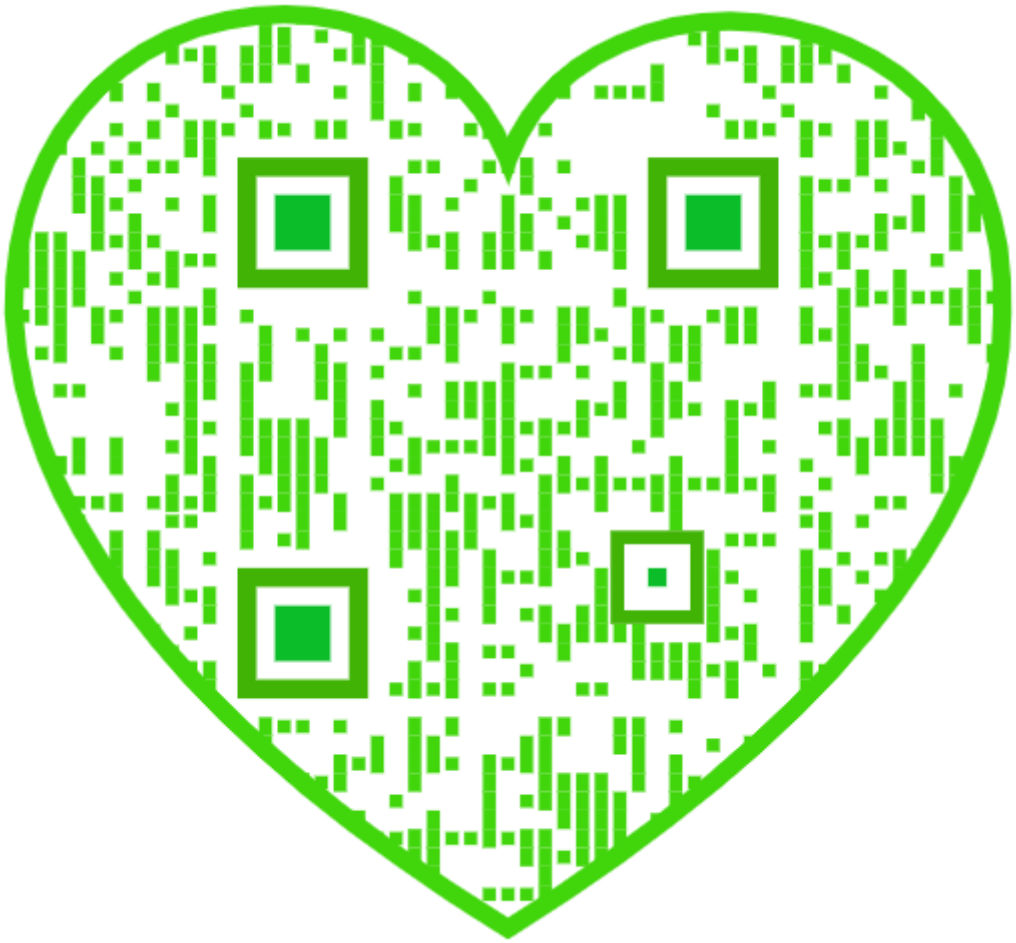

En het oog lag wentelend de verten te verkennen...

Opo-tori: introduktie

Wie Cairo's optreden kent, wéét, dat, vooral in kombinatie met de drum, het orale in deze gedichten gaat leven. Opeens ontvlamt zo'n gedicht met het ritme van de drum, de dans en zelfs de zang. Zo'n tekst op papier vraagt, dat men het *herkent.*

'Ja, ach! Die tamtam-gedichtjes! Die kennen we heus ook wel...!'

Daar heb je 't! Een zeer bekende houding van de (Nederlandse) kritikus die - de uitzonderingen ontzien - de powesietradities van de ander maar weinig of niks vindt. Omdat het hem niks zegt. Dus *is* het ook niks! Soms komt deze onbemindheid voort uit onbekendheid. Heel vaak is het ook de arrogansie van de westerling. De kunst is, dat hij ze naar de juiste waarde leert schatten.

Van de zwarte schrijver bijvoorbeeld verwacht men dat hij *over* 'zijn mensen' schrijft. Ma' de moeilijkheid is, naast thematiek, het *hoe.*

Powesie *vanuit* het negerdom geschreven heeft andere ritmes dan de bekende Europese. Zulke powesie heeft andere spanning, andere verstechniek. En een groot aantal 'andere' onderwerpen ook, fo mijn mening! Of minstens: een andere aanpak van dezelfde onderwerpen.

Ma' goed! Elke Nederlander gaat mij redelijk begrijpen, wanneer ik schrijf over kolonialisme, armoede, apartheid... ('Ja! Goed zo! Jullie zijn echt teveel door ons onderdrukt! Ik schaam mij als blanke d'rvoor!')

Eigenlijk kunnen de meeste zwarte (en andere Derde Wereld schrijvers/dichters) niet hun eigen onderwerp kiezen. Want kiest men iets wat buiten 't rijtje valt, dan wordt 't óf niet begrepen, óf 't wordt niet gauw als echte kunstvorm ontdekt, beter: herkend/erkend.

De niet-westerling (van huis uit), als kritikus, vindt omdat hij zich bewust of onbewust identificeert met de Europeaan als kritikus, zijn eigen 'oorspronkelijke' onderwerp niet meer interessant. Of hij begrijpt 't niet meer. La' we 't rauw zeggen: een gedicht van Kloos of Perk wordt door de meeste Surinamers eerder begrepen dan mijn gedicht over Pedrekoe, terwijl ik toch wel Surinamer ben! En zij ook! Gevolg: dichters uit 'mijn' kultuur schrijven niet meer over Pedrekoe (dat is negerachtig en ouderwets!), ze schrijven *rijmpjes* à la 1880! Met als onderwerp: de uitbuiting & onderdrukking van mijn volk, etc. etc.

Dit in de hoop en overtuiging dat ze dan wèl worden gewaardeerd. (Soms kúnnen ze ook nie

anders, door een bepaald soort verhollandsing.)

Gevolg fo zwarte powesie: het gaat wel *over* wat de neger voelt, ma' 't is absoluut niet geschreven *vanuit* wat de neger is!

Ik verzoek de eerlijke kritikus dan ook gauw af te stappen van termen als ‘primitieve schoonheid’, ‘voor de Europeaan niet aansprekende kwaliteiten hebbend’ en het meewarige ‘orale powesie’ met de betekenis van ‘zegt me niets!’ Zoek ín de zwarte powesie de zwarte man zoals die *is* en niet zoals die zich volgens blank-Europese tradities uit! Misschien dat men dan waarlijk iets eruit kan leren, ook een begin van wederzijds begrip.

Bij me vorige bundels (KRA / GEEST, 1970; OBJA SA TAN A BREWA / ER ZAL GEEN EINDE ZIJN AAN BROUWSELS VAN MAGIE, 1975 en FOE JOWE DISI / OM HET OER, 1978) heb ik in uitgebreide inleidingen, het voortdurend gezegd en herhaald:

- die Surinaamse powesie verliest aan beeldingskracht, wordt steeds meer ontdaan van speelse vrolijkheid (volkspowesie) en vervlakt tot - meestal - kreten over revolutie, en z.g. aktueel algemeen volksgebeuren, bijv. over Bijlmertrek.*
- verstechnisch ontstaat weinigs interessants en *als* er iets ontstaat, is het volgens volkomen Europese tradities, liefst verouderde (omdat die ook 't meest bekend en gewaardeerd - en ook ingepompt zijn bij ons). Van bewuste gebruikmaking van EIGEN TRADITIES is bijna geen sprake. De ware tragiek van ‘mijn dichters’ is dat ze meestal nòch dat nivo van de moderne Nederlandse dichtkunst - de top - nòch to Surinaamse dichtkunst - een echte top - bereiken.

Cairo's powesie-technieken, dus me bouwmiddelen (procédé's) kan men omschrijven als:

SURINAAMSE ORALE TRADITIE + MODERNE INVLOEDEN + PERSOONLIJKE, VERNIEUWENDE ELEMENTEN

(a) *Met orale traditie wordt bedoeld:* de techniek en inhoudelijke rijkdom die de negerkultuur van Suriname heeft voortgebracht.
(b) *Met moderne invloeden wordt bedoeld:* de moderne, hedentijdse invloeden van meerdere bevolkingsgroepen in Suriname, plús moderne Europese (lees: Hollandse) invloeden.
(c) *Met persoonlijke*, *vernieuwende elementen bedoel ik:* datgene wat Cairo zelf maakt, door persoonlijke kreativiteit. En eigenlijk behoort dit hele rijtje samen ook bij die invloeden. Want die kombinatie van deze hierboven genoemde invloeden vraagt ook om ‘nieuwproberen’. Het is, in z'n totaal, iets nieuws. Een geheel, van méér, dan drie losstaande onderdelen.

Als stáártpunt van deze inleiding tenslotte: deze gedichten zijn lang nie altijd met gemakkelijkheid te lezen. Vaak is er sprake van symboliek die anders is, dan in Europa. Of van symbolisme. Maar ik denk dat als voornaamste genot moet gelden: kennismaking met ‘die andere ziel’ en ook gewoon veel informatie!

Tan Boen

* Dit is niet zomaarzo werk van anderman afkeuren, roep ik dan. Want soms hebben ze werkelijk goeie dingen. Maar de tendens is nu eenmaal: (Surinaams) publiek waardeert gedichten over z.g. moderne onderwerpen, die vooral makkelijk in het gehoor liggen. En makkelijk wordt meestal vertaald met ‘snelsnel’ gedaan.

Toe moi powisi / twee schone pauwen

In dit gedicht valt 't woord *wisi.* Wisi kan worden vertaald met betoveren, beheksen. Wisi is eigenlijk het gebruik van kwade magie, het is dus een negatief geladen begrip. Hier krijgt wisi iets van: mooi worden tegen wil en dank, kwade magie die in z'n werking positief uitvalt. Het is geen kwestie van beheksen of betoveren, maar beheksen en betoveren tegelijk!

De taal waarin deze gedichten zijn geschreven is het Sranan Tongo (oorspr. Nengre Tongo = Neger-Engels). Het Sranan Tongo door mij in deze gedichten gebezigd, is veel dieper en zuiverder dan men het tegenwoordig gebruikt. Let op het z.g. monosyllabische karakter ervan. Dat wil zeggen, populair uitgedrukt: het heeft korte woorden met korte lettergrepen van veelal één klinker met één medeklinker.

De powisi is eigenlijk geen pauw (pauw = paw) maar een vogel die behoort tot de hoenderachtigen. Het is dus een soort kalkoen (Crax alector), die lijkt op een soort pauw.

In dit gedicht is duidelijk sprake van identiteitsverwisseling. Er is sprake van een soort cirkelgang in de natuur, een gang van bezield naar onbezield, van onbezield naar bezield (= ademend) en van bezield naar abstrakt: steeds iets van een hogere orde, tot de cirkel is gesloten. Dus: persoon = struikgewas (boom) = pauw = powesie = persoon. In de orale powesie van de negers in Suriname schijnt twee een bizondere rol te spelen (dwz. verdubbeling, iets heeft altijd twee aspekten, het paarsgewijze aangeven v. dingen etc.). Let ook op de wisselingen in ritme.

Toe moi powisi

toe moi powisi
node mek' powema ete!

mek' bon fadon, sondro
foe skin ben roetoe!

tide na tititon!
tititon, tititon,
tititontonton...!

tide na ai si wisi
tron powisi tron powema!

a tititon tititon
tititontonton!

a toe mofo ben kon
wortoe mi wan bon!

powema di ben roetoe!
a tititon tititon
tititontonton...!

a wan bon ben bro
foe tjari mi anga joe
kon tron powisi,
wisi di ben tron powema,

di ben prodo mi anga joe
foe go wan go!

a tititon, tititon,
tititon...!

wortoe ben wis' wi kon!

Twee schone pauwen

Twee schone pauwen
scheppen nog geen powesie!

als niet het lichaam ergens
wortelt, zullen bomen vallen!

vandaag is titita!
titita, titita,
tititamtamtam....!

vandaag deden mijn ogen de magie
de pauw omtoveren tot powesie!

titita titita
tititamtamtam!

twee monden, zij verwoordden
hoe ik groeide!

gedicht dat ergens wortel schoot!
titita titita
tititamtamtam...!

de adem van een boom
bracht mij en jou tot de
gestalte van een pauw,
pauw in magie van powesie,
pauwen van powesiemagie
in gaande pracht ons beiden!

titita, titita
titita.....!

taal die de mens omtovert!

A wema foe powema / de powesie van powesie

In de (gezongen) aanhef van het gedicht staat *wema powema, oen wema* en dat betekent zoiets als *gedicht wees gedicht.* Behalve dat qua verstechniek zo'n aanhef bij de kreoolse traditie aansluit, is er iets anders. Het woord *powema* bestaat in het Sranan wel! Dus *gedicht* is *powema* in het Sranan, maar wat niet bestaat als werkwoord, is het *wema.*

Wanneer als eerste versregel staat: powema, oen wema (gedicht, wees gedicht, of gedicht, wees powesie) dan wordt uit het woord gedicht zelf een soort aktiviteit ontplooid (met een duur woord heet dit verbalisering).

Het wassen met kruidenbad, is een zeer belangrijk ritueel in de negergodsdienst van Suriname, die men *winti* noemt. Hier wordt de dichter in de rol van priester geplaatst. Hij zal via de powesie een reinigingsritueel uitvoeren. Hij zal de lezer een 'woordenbad' geven, opdat iets los komt, een reiniging & vrijmaking. Behalve dat een soort powetise ervaring moet ontstaan, is er ook nog iets anders, iets heel konkreets, wat in de rest van de powesie van Cairo een centrale rol speelt (en dus ook in deze bundel): de vrijmaking van het slavenverleden.

Zo wordt gesproken (in het tweede vers) over 'het nieuwe lied'. Dit duidt op enkele staatkundige gebeurtenissen: autonomie (1954), onafhankelijkheid (1975) en zelfs die staatsgreep (1980), maar ook afschaffing slavernij (1863) etc.

De laatste twee regels zijn eigenlijk een soort formule, een soort priesterlijke kreet, om de ouwe goden (fodoe: vergelijk Voodu) te bezweren. Waarmee de hele geschiedkundige erfenis (slavernij, kontraktarbeid) van zijn negatieve lading wordt ontdaan en onder een soort 'hedendaagse bewuste kontrole' wordt gebracht.

A wema foe powema

ma wema!, powema, oen wema!,
ho... he...,
ma wema, powema, oen wema!

njoensingi no ben loi powema
na wi mofo!
ma fa? ma fa?
ma kba dan fa f' ofa?

mi pipel,
oten wi sa feni wan oso
foe kan daki wi?,
sondro f' wi broko sweti
leki mofo die moe wema
wan powema tapoe tongo?

kba mi anoe nak' wan fajabro!
mi bet' mi tongo fos' mi bari!,
njam na asisi f' wan krofaja
fos' a bron kon skrifi
san ben leti nain kor'patoe
foe mi bro!

tori na anoe: mek' a meki
wan w'wir'-watra
f' kan wasi sjen,
di no ben poeroe na bere,
ma ben moro wan krioro
te na loetoe f' en tata!

dan foe kan wema wan powema,
naini ala woi f' en tontonbeki,
a so m'e was' wan mofo,
sondro foe kaba:

fo da kankan gojajan fodoe!
fodoe grangran!

De powesie van powesie

en wees gedicht, o powesie!
o powesie, wees een gedicht,
gedicht, wees meer dan powesie!

het nieuwe lied had niet de klank
van een gedicht!
hoe powesie? hoe lied?
en hoe gedicht?
hoe kon de klank zichzelf zijn?

mijn volk!,
wanneer vinden wij een huis,
dat dak heeft boven ons,
zonder het ongemak van ruimte
die aan huis èn zang ontbreekt
in taal & plaats & tijd &...
in onszelf als powesie?

een teerling heb ik uitgeworpen
en in mijn tong beet ik, nog voor
ik schreeuwde om de strijd!
ik at de as van een oud vuur
uit kolen die orakeltaal te zeggen
hadden,
binnen de brandhaard van mijn adem!

de spraak gaat als een hand: zij
brouwt de priesterlijke wateren
en wast in rituelen schaamte henen,
om schande die geworteld en geketend
kleeft aan de kindskinderen die nu
de tijden in zich dragen van verledens!

en om de powesie uit powesie
tot een gedicht te laten zingen
in de schreeuw van heel mijn hersenen,
was ik mij in de vloed van woorden
zonder einde, mijn begin:

voor de kracht van de geest
in dit lichaam!, krachtiger dan
bewustzijn, geesteslichaam!

NB. De eerste strofe wordt gezongen De laatste strofe is een uiting van winti, een soort bezieling door een Kracht, een Geest of Godheid; de woorden worden geschreeuwd.

Faladan bånja/dans naar de verten

Banja is een oud feest, een soort oud ritueel, een dansfeest, dat al sinds de slaventijd bestaat.

Banja, als toneelvorm, schijnt z'n oorsprong te vinden in baljaar, (Spaans: bailar). Banja, met nadruk op de laatste a, is echter een typisch ouwe ‘afgodische’ negerdans. Wat men ook van het woord vindt, een feit is, dat in slaventijden, er jaarlijks een soort feest was. Dan kwamen de rantsoenen los fo de slaven. Ze dansten en... de ochtend daarna bleken hele plantaasjes aan vluchtelingen in de bossen te verdwijnen. Behalve natuurlijk de getrouwen en weifelaars die letterlijk of figuurlijk in slaap vielen bij dit afscheidsfeest.

Faladan Banja kan men ook vertalen als: Dans van de verten af, Dans uit de verten. Ook hier weer de duidelijke band tussen hedendaagse dichter (ik-figuur) en een punt uit het slavenverleden.

Het ‘schreeuwen’ (zie slot vorige gedicht) is een typisch kreools (negroïde) verschijnsel. Zo komt het begrip *bar'poeroe* voor. Bar'poeroe geeft aan, dat men gevoelde pijn moet laten horen, en wel luidop. Dus zoiets als: schreeuw je zorgen voor de wereld. *Bar'wroko* betekent alarm slaan, luidop bekend maken.

Wroko bari betekent er is werk, aan de slag! *Wan sani bari na en ede:* iets schreeuwde aan zijn hoofd = hij gilde door een of andere vorm van bezieling.

Faladan banja

o kongo, krioro!
m' sa tjar' joe
wan pasi!,
wan pasi di langa
soleki wi bro!

sowt'sowtoe,
na mofo
a e kisi en tesi!

a tori f' wi pasi,
na ati a e waka!

a go dis', krioro,
na da gran kongo-naki
f' wan banja,
d'e trowe wi,
go te na doistri
f' dé,
e pari na kroejara
f' dede,
psa kontren f' kawina!

te hebi sa mor' ai,
krioro,
leki neti,
d'e kiri korfaja
naini asisi foe
dowdow loweman
moesoedé...

sa soktoe, sa soktoe,
krioro, te f' bari!
sa sribi, krioro,
na djonko di joeroe
nanga lati ben dongo!

ma te na bes'bes' jeje,
sa kon naki pinti
gi na poko foe na tori,
di nen fri...

a troeba troeba di wi meki
sa tan pi...

banja no sa kaba foe naki dansi!
ma' ati toe, no sa kaba
foe bar' wan singi
foe na firi di a si!

Dans naar de verten

o kom, jij die slaaf bent,
een weg wil ik wijzen!,
een weg
die zo lang is
als de adem in ons!

het zout is geen zout
zonder smaak
op de tong!

de taal onzer wegen,
loopt over het hart!

en in dit gaan
begint de grote dans
der negerfeesten
met de trommen
die ons dragen,
verder dan duisternis
over de dagen in korjalen
van de dood waarin we verder
moeten varen dan gewone zielsmuziek
ons brengt!

als dan de last van het uur
te zwaar wordt voor het oog,
in nacht,
en houtskoolvuren sterven
tot de as van de bedauwde
ochtend van de vluchteling...

er zal gezucht zijn,
en de schreeuw zal tot de lippen
rijzen! en er zal slaap verschijnen
in de ogen van degene die te vroeg
het hoofd neerlegde.

maar als de wakkerheid van geest
zijn drums zal slaan in opwekking
van hen, die dansen zullen
in de taal der vrijheden...

de roerselen die wij veroorzaakten,
zullen verdwenen zijn!

de dans zal niet ophouden feest te zijn!
maar ook het hart, zal niet ophouden
het lied te zingen,
om wat het voelde,
wat het ooit gebeuren zag!

Kweri boeba/de belaagde mens

Kweri (kwellen, klieven) doet heel duidelijk denken aan de zweepslagen uit de slaventijd. Duidelijk een traumatische ervaring dus. Via natuur-elementen (maan, licht, lucht, oerwoud, zon) wordt als het ware de gang naar de oertijd overbrugd. Alsof de oorzaak van het trauma dáár kan worden opgespoord!

Dit gedicht heeft een surrealistisch karakter. Dat wil zeggen, onwerkelijke dingen gebeuren d'rin. Bijvoorbeeld dat rennen van die maan, het sidderen van de savanne (= een soort steppe) etc.

Opmerkelijke woordvolgordes (ongebruikelijke opeenvolgingen) in de Sranantekst zijn bijv.: (vers 2) nain joe broedoe roetoe. Broedoe is bloed en roetoe is wortel. De regel kan vertaald worden als: wortelend in je bloed. Voor de Sranan als taal is dit een nieuwe kombinatie. Zo zijn er meerdere in dit gedicht.

Kweri boeba

moenkenki lon e pasa!
a ten di mi si, no de moro.
net' sref' no sabi ofa,
mi ati ben leti wan soro,

dan na a kokriki-redi
di ben koko jeje
nain joe broedoe roetoe,
boesi ben es' opo,
es' opo gro!

skin ben kon sedre sabana
tron lepi,
mek' ala so boeba
ben prit' opo hebi!

prakseri ben tranga
soleki te f' go!
taki, loktoe ben tapoe
wan olo di opo!

ai so, ben weni
foe si go frafra.

moenkenki lon!, meki neti
kon weti!
workoe ben spit' a tonton f' mi tata!,
leki besbes' katibo di tai mi na sweti!

dan aiten, mamanten boro broko baka f'
boesi kon, kon doro djasode didon didon
na a krin foe ai, pikin f' jojo!,
dan dé kon dres' atsoro leki lemki!

grontapoe ben de f'go
tapoe kroki swasa!,
nomo boeba ben redi let' son,
dawada!!

De belaagde mens

de maan, zij snelde mij voorbij!
de tijd die ik waarnam, was anders.
de nacht wist ook niet hoe 't kwam
dat mijn hart als een krater scheen.

en in het rood van bloedlichamen
die de geest gestalte geven
in de paden van wat stromen kan,
bloeide een woud op,
in haastige tijdsdrift!

wat lichaam was sidderde
rijp van de aanwas,
zo diep dat de huiden der wezens
stuk sprongen door drang!

gedachten, ze drongen tot
over de boord van 't verstand!
en de luchten, zij sprongen ineen
in het schreeuwende gat!

en het oog lag wentelend
de verten te verkennen.

dan snelde maan voorbij, gloed
van het witte licht der witte nacht!
de wolken, zij spuugden mijn voorgeslacht
uit, in hersens; en in het aangezicht
der vaderen lag ik geketend.

de morgen, toen zij aanbrak uit de rug
van wouden die oneindig overeind hadden
gestaan, en hierheen vlood,
in 't licht uit mijne open ogen...
ik werd een kind van blijdschap,
heelhuids van mijn angst genezen.

de wereld, gereed om op krukken te gaan.
de zon, uit het rood van mijn bloed gerezen.

Netneti / nachtelijk

Eigenlijk bestaat het woord ‘netneti’ niet. Wel heb je in het Sranan het verschijnsel van de reduplikatie: een herhalingsvorm. Zoals boenboen (goed en wel), diri diri (zeer duur), gawgaw (zeer gauw, razendsnel) etc. Analoog, dus op dezelfde wijze, is van de herhalingsregel gebruik gemaakt. Daardoor ontstaat zoiets als ‘netneti’ (nachtnacht). Maar woordenspel is één, inhoud geven is twee!

Ik geloof dat ik met een gerust hart kan zeggen, dat kenners van het Sranan in dit gedicht, netals in deze bundel (zie bijv. slotgedicht), enkele staaltjes van ‘hogeschool Sranantongo’* gaan vinden. Maar met geweldige mooiheid van taalgebruik en fijnheid van lyriek ben je d'r nog niet. Of wel? 99% van die Sranan-Tongo sprekers gaat 't nie kunnen lezen. En de rest, soms terecht denkend in termen van ‘funktionele & marxistisch beinvloede powesie-opvattingen’ zal dit een verfoeielijk l'art pour l'art gedicht vinden. Dus een gedicht dat is geschreven om mooi-zijns-wil. Fijnwoordige taal die nèks van die harde maatschappij om ons heen verbetert. Afèn! Wie wil genieten, geniet baja!

Net'neti

san di troeboe prakseri,
a no na roisi f' oneti
d'e koisi njoenweri kon
bes'broi semeri d'e fra
nain waiwai...

no na sonte f' j' apr'o
san kon wiki prod'ai
e moiwaki, mi alobi,
e tes'tongo na fresko
foe trosi d'e kori,
f' okori di tai...

pkinpkin powema
f'e boboi mi na siri

top'top' njanpré
foe kan borgoe grandiri

bon bro boes'neti
tja mi ati go a firi

skin sondro kanti,
a wai sondro meri

ala mi broedoe
tanteri

* Met dat woordje ‘hogeschool’ geef ik een tegenstelling aan met gewoon gebruik van de taal. Of 't allemaal zo geweldig fijnzinnig en bizonder is, moet een ander uitmaken.

Nachtelijk

dat wat mij in het denken roerde,
was niet het ruisen van 't nachtwezen,
opnieuw gerezen met het opsnuiven van
geuren die vervliegen in de vlagen,
nacht en winden...

noch de aarzeling die jou bevangt in de
gedachten uit een nawoord, waarmee
schittering de ogen opent voor wat
prijkt in nachtschoonheden, liefje,
aan de smaak van de bekoorlijkheden,
frisse trossen van het fruit
dat ons verbindt...

kleine gedichtjes zijn het,
die vervoeren

het schaarse plezier
dat de grootsheid doet duren

bomen die bosnacht in adem aanvoeren, zij
dragen mijn hart in gevoel naar het veld.

mens zonder omtrek,
hij ging, in vervoering

onstuimig mijn bloed
in beroering

Njoentenkrioro / kind van een nieuw getij

Bijna een klisjee, en toch merkwaardig genoeg: alweer die herhaling van het inmiddels bekende (Cairojaanse) tema van deze bundel: de band met het verleden. Nu wordt een afstand afgelegd, niet naar het verleden (tijd) maar naar de kust, de zee (geografische ruimte). Dankzij èn ondanks die bestaande of geschapen ruimte, ontstaat een band met een gebeurtenis, een persoon, of een groep personen. (Zie de vorige gedichten). Als het ware wordt in deze powesie steeds een cirkel getrokken. Een bepaald punt wordt door de dichter gekozen als uitgangspunt. Dan komt daartegenover een ander punt te staan. Op die manier ontstaat een soort spanningsveld tussen punt A en punt B.

Dit gedicht is in een bizonder lyrisch soort Sranan Tongo geschreven. Het is duidelijk van Europese invloed, iets wat Cairo niet schuwt, maar wat hij niet steeds en op de eerste plaats gebruikt. Meestal werden in de vijftiger jaren (en eerder) dit soort gedichten gemaakt om te laten zien dat men ‘echte’ gedichten kon maken. Deze waren natuurlijk vol met Europese powesiebeginselen, liefst uit de klassieke tijd. Eigen orale traditie met niet-westerse inhoud en vorm bestond natuurlijk wel, maar 't had geen bestaansrecht als ‘powesie’.

Let op de vertaling van: mi anga joe prakseri ben de toe. (Jouw en mijn gedachten waren tweeërlei). Dit is vertaald met verscheiden: verschillen èn gescheiden.

Njoentenkrioro

san a liba sondro sjoro, sjoro sondro jóe,
mi moi pramisiwan, di no ben doro?
a datmek mi anga joe prakseri, ben de toe.

a ondro neti f'légi odo sondro noto, pran!:
wan sper sper ondrofeni lai en troe,
toe tja kroeja' g'a kawnaliba, gwe go lani.

mek oen no go, no, mek oen tan tai tori nain
wi ati. joe na mi watra! mi na joe goron!
dan fa kroeja' kan lolo, sondro foe wi froedoe?

njoentenkrioro! ten, na so a e par en boto go
pe kondre sa keba nanga na sjoro, kari se;
dape so libi toeka kba, e genti lobi f' doro!

Kind van een nieuw getij

wat zijn rivieren zonder oevers, oevers zonder jou,
mij een belofte, onvervuld gebleven?
vandaar dat jij en ik verscheiden zijn.

onder de nacht van lege spraak, gevat in woorden,
wacht ons reeds vol waarheid uit dit leven,
voor de aftocht, in de scheiding, een korjaal.

laat ons niet gaan!, nee, laat ons zijn gebonden in
elkanders hart: jij mij 'n stroom, ik jou 'n bedding!
hoe dan zo'n tocht, zonder het wassen in ons beiden!

kind van een nieuw getij! het is op deze wijze dat
de tijd heen drijft, op naar de kust!, waar in de keer
van het getij, leven en liefde, vloed in aanwas zijn.

Pipel / dit volk

Het cursieve woord *debre!* in de Sranantekst is zo'n typisch woord dat eigenlijk geen omschreven betekenis heeft, maar dat toch heel precies de klap aangeeft. Iets valt om, zo *debre!* Dat is om een zware klap aan te geven. Met een geleerd woord heet dat onomatopeïsch. Men gebruikt voor een slag of klap ook het woord *bam!* Of *badam!* Of *baps!*

In dit gedicht zijn een aantal archaïsche (ouwe, ouwerwetse) woorden gebruikt. Bijvoorbeeld: granstari (geluksster, grote ster), gefrenti (krotje), bobokoman (= boko-bokoman, zwoeger), brokokowroe (= gebroken koude, lauwe), dongo (neer gaan).

Fo wie 't Sranan nie gewend is te lezen, is 't een halsbrekende toer. En ik zeg, met een zure zucht d'rbij: dit gedicht is geen blinde verheerlijking van nieuwe, bevrijde tijden. En goddank is dat geen Cairojaans powetisch pessimisme! (Hoop ik, no?)

In de vierde strofe staat - in de Sranantekst: *owroeten baba.* Letterlijk betekent dit: *het ouwertijdse kwijlen* (van een volk). Ook hier weer duidelijk een verwijzing naar het oude vrijheidsverlangen.

Wie interpreteren wil, moet altijd zelf maar eerst met hoofd & hersens zitten uitleggen wat een gedicht te zeggen heeft. Als aanwijzing op de vertaling (zie vierde strofe, r. 5-7) wil ik even toelichten: het land verkeert in een ontwikkelingsfase (‘onderontwikkeld’) en vanuit dat besef kan men spreken van de Surinaamse geschiedenis als een soort ‘tijdverlies’. Dat de tijd de klok het bloed aftapt is weliswaar een onwerkelijk beeld. Het doet niettemin denken aan zoiets als ‘we zullen voor de ontwikkeling der toekomst moeten bloeden’.

Pipel

sowan kolokoe dé oen de!
ma dan no fit' granstari
tap' a noko f' joe gefrenti!

swa lampoe leti norm, f'e
djonko: bobokoman prakseri,
tron onweri naini boeba.

sa so! sa so!
hor' na kondisi f' libi
nain a brokokowroe
foe wan bakan'na, f'e si,
fa son no man foe dongo.

lasi f' ai soso sa kan man
nak' en trowe debre!,
kon bron joe skin
tron owroeten baba f' wan pipel
di ben len' wan joeroe, -
joeroe f' las' en ten!,
e poer' broedoe noja na gengen skin,
f' kan doro!

pe a no ben de, tide disi,
son now kon las' pas' go frafra
wan karoe nain a aikoendoe f' mi ati,

meki mi firi,
san di no ben breni f' si.

Dit volk

O, deze dag van zegening!
en nóg geen ster vol van geluk
boven je woning waard te zijn!

hierboven, hangt de lamp des
ongeluks, mager van licht,
mijn zorg lijkt onweder.

te zien, hoe deze zon niet
zal gaan liggen zonder dat
de middag waarlijk om is!

om dan het licht echt te verliezen
uit het oog, oog te verliezen
met het licht, en hongerend
uit de geschiedenis te huilen:
wij hadden het uur te leen -
het uur verloor zijn tijd!,
tijd die de klok het bloed aftapt!

verdwaald onder de tijd,
verloor de zon zijn weg,
dwars door ons heen,
vervallend binnen de pupil,
die heel mijn hart zien laat,
datgene, wat ik ooit gevoelen moest:
totaal datgene, wat door ons nooit
bijtijds werd aanschouwd.

A nowtoe foe mi ai / de nood van mijn ogen

Het zien als aktualiserende faktor. Reeds in het eerste gedicht (over die pauwen en de powesie) van deze bundel, wordt *het zien* ingevoerd als iets wat geen zuivere waarneming is. Eerder doet zien iets veranderen, van gewone werkelijkheid tot powesie of gepowetiseerde magie.

Ook in dat eerste gedicht speelt een boom (of struik) een bepaalde rol:

a) als opgroeisel, natuurprodukt, als iets wat wortelt in een bepaalde bodem.

b) als iets wat vergelijkbaar is in uiterlijk met iets anders. Een struik kan iets hebben van een pauw met veren. In dit gedicht gaat 't om de ik-figuur, die, als negeropgroeisel - zie punt (a) - in het bezit is van sterk negroïde haar als raskenmerk. Men moet eigenlijk weten wat fo beladen iets dit is in de opvoeding van veel negers, vooral in het verleden. Wat een Nederlander zo mooi ‘krullebol’ noemt, is vanuit racistische koloniale wan-opvoeding altijd bestempeld als ‘tranga-wiwiri’, dus ‘hardhaar’ (in tegenstelling tot het aangename, mooie, zachte en sluike blanke haar). Negerhaar was altijd taai, onkambaar en waardeloos. Hoe harder je haar, hoe lager je in aanzien stond!

En nu, via een gedicht als dit, bewust ervaren van je peperkorrelige haar (is zo heet 't echt in de blankmondige wetenschap!) in positieve verhouding met de groene kruin van de negerkorrel-peperboom (nengrekondre-pepre = Afrikaanse peper). In de Sranantekst (zie laatste regel) staat: pikin pikinini. *Pikinini* is een oud woord. *Pikin* (van Port: pegneõo) betekent: kind, klein. *Pikin pikin* (dus 2 x) betekent: nietig, zeer klein, kindskinderen.

Pikinini is een verdubbeling van *pikin(i).*

A nowtoe foe mi ai

lek' te wan noti e fadon....
nono!, lek' te wan noto...
no wan' sor' ensrefi leki noti!
a nowtoe toe mi ai, de foe si!

wan peprebon,
f'e pir' kon a doro, ala en grogrogro!
dan tokoe, ben'-go-baka-man,
sa las' konsens' gi pedrekoe?

fring' anoe go! i sa fir' fa tjori
naki kmopo a noko, saka tek' ai si
san figi groen so foegoe-fan!

wiwir' na wiwiri,
tokoe, a e tja wan koko!

a hat' ai, foe kan memre,
nain a dedoe-dedoe drai f' mi at'mofo disi,
taki na joe ben kroi mi wortoe
nanga joe tonton!

joe ben go fara moro roetoe weni,
watra, sondro foe dré na ai-siri disi,
f'a pedrekoe di m' de,
mi, nengrekondrepepre pikin pikinini!

De nood van mijn ogen

zoals het niets tepletter valt...,
nee, niet!; zoals een noot
zich niet zal tonen uit het niets...!
mijn oog lijdt in de nood van 't aangezicht.

een peperboom,
barst uit zijn groei naar voren in het groen!
en toch, ik kan de boom niet van zijn ach-
tergronden vrij zien staan.

op mijn gevoel laat ik mijn hand
de groei doorleven naar de boom.
dan voel ik hoe het groen in de beproeving
van het struikgewas het boom-zijn
kan doorstaan.

een blad, daaraan de peperboom!
ik, met mijn peperkorrelige haar!
beide, met eigen merg!

vol pijn besef ik,
dat ik jou met woorden heb doorstaan!

jij, water, verder doorgedrongen
dan mijn wortels diep staan,
ik, een nimmer uitgedorde negerpeperboom!
oog in oog met de negerkorrel-peperboom!

Krioropapa / de oervader

Dit is een typisch ‘negerachtige’ ballade vol bepaalde klanken (klankkombinaties), handelend over een soort Poseidon. En Poseidon was de god van de zee(en), met z'n drietand (een soort vork). Welnu, zo'n soort figuur aan de monding van de rivier.

Ook hier weer in het Sranan, een aantal archaïsmen, dus ouwere woorden en/of woordvormen. Zo bijv. het woord hanka (3e strofe). Tegenwoordig zegt men ankra (= anker, verankerd). Behalve dat zo'n ouwe vorm gebruikt wordt, is er ook iets anders. De uitspraak van dit woord klinkt als uit de mond van een ouwe man. Hier is als het ware sprake van een soort volkomen identifikasie. Dit woord klinkt bijna djoekaans, dus bosnegerachtig. En fo wie nie weet: bosnegers werden nóg minder geacht dan de toch al in koloniaal verband geminachte negers uit de stad. Om zo'n woord te gebruiken, op papier en in de praktijk, zal de taal in zijn sociale konsekwenties moeten worden geaksepfeerd.

Dus met het uitspreken van dit soort swaar vernegerde powesie, zal to de lezer & hoorder, een soort verzoening ontstaan met eigen kultuur (als het om negers gaat). Men onderschatte dit soort uitspraken niet. We hebben nu eenmaal geleerd van onze kultuur op negatieve wijze te vervreemden, áls we al in gelegenheid werden gesteld met deze kennis te maken. Je zal dit soort teksten dan ook moeilijk uit de bek van het gros van ons, neger, kunnen krijgen. Eerder kunnen zij perfekt een gedicht van Roland-Holst, Perk, Kloos, of desnoods Vondel citeren fo je, hoewel men tegenwoordig dat ook niemeer zo snel zal doen. Maar men kán 't, en goed ook! Terwijl men 't eigene zeker niet op diepzinnige wijze heeft leren waarderen en analyseren.

Krioropapa

dáwe! dáwe!
na mi dáwe, dawú-dawá!

wan granmorgoe jer'jere
mi sten, so frafra!
nomo a bar' go gi koebi,
te so fara, so fa!:

taki: dedoe! dedoe!
mi na kankan koroewawa!
mi na hanka toe sipi!
mi na kon koti dedoe dja!

kokore! kokore!
mi na kankan koroewawa!

dan noja now so nonowde, dat' joer',
mi jere koebi piki fan! fan! fan!

we e! mi na da gran krioropapa
foe da gran krinliba wa'ta!
dan mi no diki hanka wan siten,
sidon na liba mofo gi se grangran
bosi f' meki boto lo go jandawe?

a so, mi tantan krioro!

so mi doidoi wan bisi!
we, na hanka foe mi,
na wan singi di bari!

'ka mi na kankan koroewa!
mi na flogo foe te sote!
mi na liba foe dé,
te graneti sa wiki!

kankan dedoe! dedoe kankan koroewawa!
koroewa kankan dedoe! mi na man fiti boenoe!

De oervader

dáwe! dáwe!
ik ben de dáwe! dawú-dawá!

een Ochtendvis hoorde mijn stem aan,
stem, stem uit de verte, stemmendom!,
en riep op zijn beurt tot de Koebivis,
Koebi zo ver, van verre verten komend:

dedoe dedoe!
ik ben de grote Koroewawa!
ik ben het anker der schepen!
ik ben de golfslag der getijden!
kokoré! kokoré!
ik ben de grote Koroewawa!

en ginds het ganse ogenblik, ziedaar!,
begon de Koebivis antwoord te scheppen
aan het oor der schepsels over afstand:

en ik? ik ben het oer der vaders oeren!
ik ben het nat der wateren die stromen!
hier is het, dat ik stem veranker aan
de bodem! hier, aan de monding der rivier
gezeten, dien ik als de gids der schepen!

weet dat ik nu eenmaal zo van zinnen ben!
weet dat ik nu eenmaal zo u dienstig ben!
ik gooi het anker van het leven uit,
met stem, met stem, lied dat er klinkt,
het levenslied!

ik ben de grote Koroewawa!
ik ben de stroom van het Al!
ik ben het water der dagen,
het getij tot de nacht!

dedoe! dedoe! groot en Koroewawa!
Koroewa die groot is, en groot van zijn daden!
Koroewa dedoe! voor de mens niet het kwade!

Arwepi / arwepi-kralen

Arwepi is een soort kraal. De associatie wordt hier gezocht tussen de kleur van de kraal en de kleur van de neger & indiaan (bruin, bloedrood, zwart). Bij het woord indiaan, moet men niet direkt denken aan een echte indiaan. In de uit Afrika stammende godsdienst Winti, is een indiaan een bep. geest. Deze geesteverschijning kan zijn intocht nemen in een persoon. Hier wordt de plukker van de reukbladeren bezeten door de indiaangeest.

Arwepi in het reukgebladerte duidt op de bloemetjes die men bij de reukbladeren vindt. De smeriw'wiri, reukplant, heeft een soort steel met bloemetjes die uitdrogen en donker van kleur worden. Dus in de bloem van de reukplant, ziet de dichter de kralen. Bij het plukken van zo'n blad, krijgt hij door de geur ervan, een soort bezetenheid door een indiaangeest. Hier is sprake van persoonswisseling: de andere identiteit. Zwarte persoon ervaart iets uit de zwarte godsdienst.

Dat een neger een indiaan wordt (als bezetene) houdt juist géén vervreemding in. Merk ook op, dat wanneer iemand in de Winti-godsdienst een ingi, indiaan, krijgt en dus bezeten raakt, ze daarbij Floridawatra, Floridawater, een soort reukwater, gebruiken. Reukwater en reukblad hebben hier een bepaalde overeenkomst: zij hangen samen met de aanwezigheid van een *ingi.*

Arwepi

arwepi naini smeriw'wiri!
wan ingi fré nain mi sote!

mi broko wan anoe loktoe
tron wan winti! a so joe réke
mi ben lostoe f' de, mi nengre?!

kaba dan! mi na gongote boemboenoe!
mi na na lala lala ingi,
dongo go nain smeriw'wir' wawa wawa!

dan winti wai, wan anoe feni fa
na kibripe!
sonte wan gado ben-e fir'firi!

arwepi naini mi,
mi so, kon bromki smeriw'wiri!

moidjari f' libisma,
a bar' wan langamofo ke!

Arwepi-kralen

arwepi in het reukgebladerte!
een indiaangeest, waarvan
ik bezeten raakte!

ik plukte 'n hand vol bladeren
en raakte door hun geur bedwelmd!
dat ik, 'n neger, vol van
zwarteman's behoefte was!

en zie: ik ben de goede geest,
gekomen! ik ben de indiaan,
rauw van het wilde, óp uit reuk!

bewogen door de geest en door de
wind, een hand die de verborgenheden
van 't gevoel leert kennen
als 'n god

arwepi in mijn ziel,
ik, bloeiend van de geuren!

de tuin der mensen, vol in bloei,
slaakt kreten van verwondering!

Boewégi / beweging

Gedichten moet je nooit uitleggen, heeft iemand ooit aan me oren gezegd. Weldanl Wat kan ik zeggen? Het lijkt of ik me geen kant uit kan keren! Niet ontkomen aan uitleg, door verschil in achtergrond en bedoeling. Mond houwen, om lezers zelf een kans te gunnen om gedichten te ontdekken, te genieten.

De gedachte achter dit gedicht, is dat een mens in feite niet meer is dan een zuchtje wind. Vanaf een schijnbaar dood punt wordt het leven langzaamaan, maar steeds sneller, een spiraal van denken/doen. Hoogtepunt van de menselijke aktie in zijn universum is een orkaan. De geest, het zuivere van de idee, is dan de kracht die na, of ín zo'n mensenleven, het nieuw optredende dode punt overwint.

Fo de rest: blijf goed!

Boewégi

te na ai f' na orkan
kon breni lek a dede
san no libi denki
bifo a boro bropresi
kon légi na mama f'
i tontongronwatra
tron lala prakseri...

lobilobi, we loen
na a tata f' di gronwinti

na frafra woenjoewoisi
di sa tan aka, f'e wakti
sidon na moferi foe
skin soso weni lo
psa dapedeso...

f' wiki n' ai agen
e spai en égi dede,
a poko poko feti,
d'e sarka ar'bro poer'
a ebi f'e wegi wan winti
kon bar' wi bonjo!

f'e kor' en makti
sondro foe las' joe ati...

no seki, wans' o doi,
sondro prakseri wai pas' gi j'!

Beweging

wanneer het oog van de orkaan
verblind is als de dood
die geen gedachte achterliet
voordat hij door het zenith drong
en de bekkens ledigde waarin het
grondwater van 't brein in je
ligt opgezogen in de zuivere idee...

lief! lief! de ruimte is de stam
van deze geest aan bodem

de vluchtige windhoos,
niet aflatend, zetelend in het
aftasten van de roerselen
van enkel lichamen die voortgaand
luchten mee zullen doen schrijden...

om het oog weer te openen
dat z'n eigen dood aanstaart,
de wankele strijd die je ademtrek
sart om de last van het aanvaarden
door de geest bezield te zijn,
tot op het bot doortrokken.

om zo'n kracht te bedwingen, zonder
dat jou 't hart erbij in schiet...

roer je niet, hoe dun ook, zonder dat
in gedachten reeds jou paden zijn bevrijd!